

ŞANLIURFA'DA ANEMİYİ ÖNLEMEDE KULLANILAN GELENEKSEL TEDAVİLER

TRADITIONAL THERAPIES FOR PREVENTION OF ANEMIA IN SANLIURFA

Öğr. Gör. Feray KABALCIOĞLU BUCAK

Harran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, ŞANLIURFA

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin ERİŞ

Harran Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, ŞANLIURFA

Amaç:

Gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de geleneksel tedavi tercihi önemli bir halk sağlığı sorunudur. Son çeyrek yüzyılda özellikle gelişmiş ülkelerde bitkisel ürün kullanımının popüler olması ülkemizde “aktar sorununu” yeniden gündeme getirmiştir. Bu araştırma Şanlıurfa’da yaşayan gebelerin anemiden korunmak için kullandıkları geleneksel uygulamaları tespit etme amacıyla yapılmıştır.

Yöntem:

Kesitsel türde olan bu araştırma, Haziran – Ağustos 2018 tarihleri arasında Şanlıurfa ilinde gerçekleştirilmiştir. İşveren ve maliye kaydı olan, araştırmaya katılmayı kabul eden toplam 27 Attâr kaynak kişi olarak araştırmanın örneklemi oluşturmuştur. Görüşme sürecinde sorular sorularak, derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak, kaynak kişinin konuşma ve müşteri akışı bozulmadan yaklaşık 20 dakika görüşülmüştür. İzin alınarak görüşmeler kayıt altına alınmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde analitik rubrik yöntemi kullanılmıştır.

Bulgular:

Bu çalışmaya konu olan Attârlar sağlık ve sistemik hastalıklarla yönelik geleneksel tedaviler yapmakla beraber; kadın sağlığı, gebelik, doğum ve lohusalık ile ilgili geleneksel tedaviler yapmaktadırlar. Yapmakta olduğu geleneksel tedavileri aile büyüklerinden (dede, baba, akraba vb...), yanında çalışılan ustalardan, literatürü araştırarak, daha önce tedaviyi deneyimlemiş müşterilerinden öğrendiklerini belirtmişlerdir.

Gebelere önerilen ve uygulanan geleneksek tedavi incelendiğinde; Acı Kelek (Eşek Hıyarı), Acı Ot, Biberiye, Andız, Buğday Başağı, Böğürtlen Kuruşu, Ceviz, Civanperçemi,

Çakal Eriği (Yaban Eriği), Dağ Çileği, Dağ Kekiği (Zahter), Dev Kıvırcık Hardal Yaprağı, Dulavrat Otu, Dulavrat Kökü, Ebegümeci, Eğir, Fındık, Gülçiçek, Hurma, Ihlamur, Isırgan Otu, Kaba Yabani Yonca, Kara Çalı, Karahinba, Karamiş Kara Dut, Karamuk, Kekik Keten Tohumu, Kırkkilit Otu Kırmızı Kantaron, Kuru İncirli (Heleşli), Kuşdili, Ciyancık, Çobandeğneği, Eşek madımağı, Keçimemesi, Kayışkiran, Madımalak, Canotu, Gıbışgan, Ebemekmeği, Badıma, Badımak, Badıma, Badimah, Madık, Madımalağı, Kuşeppeği, Kuşeymeyi, Bezmece otu, Casurık, Çobanekmeği, Epenek, Ebemkümesi, Kadımalak, Kadimelek, Kuşbarık, Kuşmemesi, Kuru Üzüm, Kuşturşusu, Kuzu Kulağı, Kırturşusu, Ekşikulak, Ebenekşisi, Ekşi ot, Dırşo, Ezeltere, Ekşice, Ekşilik, Ekşimik, Eğşikulak, Eğşimene, Oğlak kulağı, Şeytan kulağı, Turşu otu, Ekşicek, Ekşime, Tırsıka tırse, Ekşileme, Kuzum oğlağı, Ekşimcik, Ekşimenek, Ekşiotu, Evelik, Trıšov, Katırcı kuzukulağı, Keçi sakalı, Keçe otu, Maydanoz Tohumu, Oğul Otu (Melisa Otu, Limon Otu), Pancar Kökü, Pancar Turşusu, Pau D'arco Kabuğu, Pekmez, Pembe Kantaron, Rezene Kökü, Rezene Tohumu, Dağ pazısı, Sirkecen, Yabani ıspanak, Sarı Yonca Semizotu Susam, Şeker Kamışı, Şirinbiyan Tere Tohumu, Tere Otu, Tin Sabır, Un Kepeği, Yaban Armudu, Yaban Mersini, Yer Elması, Yonca, Zerdeçal'dır.

Attârlar gebelerin geleneksel uygulamaları araştırıp öneri üzerine geldiklerini bildirmişlerdir. Kadınların anemiyi önlemeye yönelik geleneksel uygulamalarda en çok bitki çaylarını tükettikleri belirlenmiştir.

Sonuç:

Bu çalışma sonucunda Şanlıurfa'da yaşayan gebelerin anemiyi önlemek / tedavi etmek için attârlara başvurarak çeşitli geleneksel uygulamalar yaptıkları saptanmıştır. Şanlıurfa'da tıbbi bitkilerin kullanımı ticari amaca dönüşmüştür. Yanlış ve uygun olmayan bir şekilde halk sağlığını olumsuz yönde etkileyecek boyuta doğru gitmektedir.

Anahtar Kelimeler: Anemi, gebelik, geleneksel uygulamalar, Şanlıurfa

ABSTRACT

This study has been conducted to determine Sanliurfa pregnant women's consultations habits and their purchasing traditional applications to herbalists to avoid anemia. This study is in cross sectional type, between June 2018 and August 2018. In total, sample of this study consist of 27 herbalists as a source. Detected medicinal herbs that recommended and applied for the pregnant are; mullein, licorice, sweetflag, common mallow, pomegranate, great burdock, samphire, gingery, black mulberry, wheat head, rosemary, dewberry, white mulberry, molasses, turmeric, stinging nettle, black seed, nut, date, purslane, hazelnut, fig, carob, flaxseed, sesame,

basswood, pumpkin, milfoil, cress seed, nopal, blueberries, corncockle, beetroot, beet pickle, fennel, thyme, sugar cane, rate in klamath and sweet potato. The information which recorded by the help of this study will provide information transfer from generation to generation. Thus, knowledge on the therapeutic uses of traditional medicines will be a source of new studies.

Keywords: Anemia, Pregnancy, Traditional Treatment, Sanliurfa.

GİRİŞ VE AMAÇ

Bitkilerin halk arasında ilaç amaçlı kullanılması tarihi dönemler itibarıyla değişkenlikler göstermiştir. Bitkisel kökenli droglar, kimyasal dönemin açılması ve ilerlemesi ile eski değerini kaybetse de farmakolojik tedavi ajanlarının en büyük bölümlerinden olmayı devam ettirmiştir. Son yıllarda sentetik ilaçların yan etkilerinin artması, insanları tekrar doğal veya kültürel ortamlarda yetişen bitkilerle tedaviye yöneltmiştir. Yöresel halk ilacı olarak kullanılan bitkilerin incelenmesi ve bunlar üzerinde daha ileri araştırmaların yapılması tedavide önemli olabilmektedir. Bu nedenle değişik bölgelerde halk ilacı olarak, birçok bitki değerlendirilmektedir. Bitkiler ucuz maliyetleri ve sağlıklı olmalarının yanında vitamin, mineral ve antioksidanların kaynağını oluşturmaktadırlar. Bunların yanında birçok hastalığın tedavisinde de bitkilerden yararlanılmaktadır. Bitki türleri içerisinde hastalıkları önlemek, sağlığı sürdürmek veya hastalıkları iyileştirmek için kullanılan bitkiler olarak tanımlanan tıbbi ve aromatik bitkilerden, aynı zamanda besin takviyeleri, bitkisel çay, tat, çeşni olarak beslenmede faydalanılmaktadır. Geleneksel yapıya sahip olan yörelerde toplumun hastalıklara bakışı da, kültürün etkisi altında biçimlenmektedir. Yapılan araştırmalar, eğitim durumunun yanında, ekonomik şartların da hastalıklara karşı olan tutumu etkilediğini göstermektedir (1).

Dünya Sağlık Örgütü'ne (DSÖ) göre anemi; gebeliğin herhangi bir döneminde hemoglobin (Hb) seviyesinin 11 g/dl'nin altında olması olarak belirlemiştir (2). Gebelikte anemi, gebeliğin seyrini ve yenidoğanın yaşam kalitesini etkileyecek önemli bir sağlık sorunudur. Önlenebilir olması önemini bir kat daha arttırmaktadır (3). Bu nedenle demir eksikliği anemi, si kadın sağlığı ve gebe sağlığı açısından çok önemle ele alınması gereken bir sorundur (4).

Gebelikte organizmanın demir ihtiyacının artması, (gebelikte fetüsün gereksinimleri ve kan hacminin artması nedeniyle demir tüketimi artmaktadır. Gebelikte özellikle 2. ve 3. trimestirde demir emilimi arttığı halde diyetle alınan demir ihtiyacı karşılamaya yetmez. Bu nedenle demir

desteği gereklidir). Bu destek etkinliği, güvenli olması, ekonomik olması, sistemik ve lokal yan etkilerinin olmaması nedeni ile genellikle oral tedavi kullanılır. Günde 200 mg elementer demir içeren oral demir bileşiklerinin- ferröz sulfat, fumarat, glukonat, basit demir bileşikleri verilmesiyle sağlanabilir (5).

Gebelerin çoğunda demir verilmesine bağlı yan etki görülmemektedir. Ancak %10-20 hastada demire bağlı yan etkiler görülebilir. Oral tedavinin en önemli yan etkisi gastrointestinal irritasyondur. Buna bağlı bulantı, kusma, karın ağrısı, kabızlık ve ishal görülebilir. Demir preparatları gaitayı siyah renge boyar. Bu yan etkiler nedeniyle gebelerin büyük çoğunluğu tedaviyi yarıda kesmekte ya da tedaviyi reddetmektedirler. Bunun sonucunda gebelerin büyük bir çoğunluğu bitkisel tedaviye yönelmektedir (6).

Bu araştırma Şanlıurfa ilinde yaşayan gebelerin anemiden korunmak için Attârlara başvurma durumları ve satın aldıkları geleneksel uygulamaları tespit etme amacıyla yapılmıştır.

YÖNTEM

Kesitsel türde olan bu araştırma, Haziran – Ağustos 2018 tarihleri arasında Şanlıurfa ilinde gerçekleştirilmiştir. İşveren ve maliye kaydı olan, araştırmaya katılmayı kabul eden toplam 27 Attâr kaynak kişi olarak araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Görüşme sürecinde sorular sorularak, derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak, kaynak kişinin konuşma ve müşteri akışı bozulmadan yaklaşık 20 dakika görüşülmüştür. İzin alınarak görüşmeler kayıt altına alınmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde analitik rubrik yöntemi kullanılmıştır.

Bulgular:

Bu çalışmaya konu olan Attârlar sağlık ve sistemik hastalıklarla yönelik geleneksel tedaviler yapmakla beraber; kadın sağlığı, gebelik, doğum ve lohusalık ile ilgili geleneksel tedaviler yapmaktadırlar. Yapmakta olduğu geleneksel tedavileri aile büyüklerinden (dede, baba, akraba vb...), yanında çalışılan ustalardan, literatürü araştırarak, daha önce tedaviyi deneyimlemiş müşterilerinden öğrendiklerini belirtmişlerdir. Gebelere önerilen ve uygulanan geleneksek tedavi incelendiğinde; Acı Kelek (*Eşek Hıyarı*), Acı Ot, (*Sarmaşık, Vicirne, Mıcır, Bıcık Otu, Kapurcuk, Kediye*), Acı Yavşan (*Bire otu, Pelin Otu, Yaka Otu, Ayvadene, Havşan, Yavşan otu*), Afyon Otu, Ak Dut, Alıç Kabağı, Bal kabağı (*Kaşıkçı kabağı*), Bataklık Nergisi, Biberiye (*Kuş Dili Otu, Hasalban, Beyaz Püren*), Andız, Buğday Başağı, Kurusu, Centiyana, Ceviz, Civanperçemi, Çakal Eriği (*Yaban Eriği*), Çakır Diken, Çoban Düdüğü, Çörek Otu (*Otcam*),

Dalak Otu, Dağ Çileği, Dağ Kekiği (*Zahter*), Dev Kıvırcık Hardal Yaprağı, Dulavrat Otu, Dulavrat Kökü, Ebegümeci, Eğir, Fındık, Gülçiçek (*Gülhatmi, Hiro, Hitmiye, Kömeç çiçeği*), Hurma, İhlamur, Isırgan Otu, Kaba Yabani Yonca, Kara Çalı, Karahinba, Karamış (*Yarayemiş, Taflan*), Kara Dut, Karamuk, Keçi Boynuzu (*Harnup*), Kekik (*Karabaş Otu*), Keten Tohumu, Kırkkilit Otu (*At Kuyruğu, Kırkboğum, Zemberek Otu ve Çamotu*), Kırmızı Kantaron, Kıvırcık Labada Yaprağı, Kızıl Piren (*Püren, Funda Yada Yılgin*), Kuru İncirli (*Heleşli*), Kuşdili (*Kuşekmeği, Madımak, Kadımalak, Köyotu, Kurtpençesi, Madımağın oynası, Ciyancık, Çobandeğneği, Eşek madımağı, Keçimemesi, Kayışkiran, Madımalak, Canotu, Gıbişgan, Ebemekmeği, Badıma, Badımak, Badıma, Badımah, Madık, Madımalağı, Kuşeppeği, Kuşeymeyi, Bezmece otu, Casurık, Çobanekmeği, Epenek, Ebemkümece, Kadımalak, Kadimelek, Kuşbarık, Kuşmemesi, Mercimelek, Nane cücke, Solucanotu, Urgancık*), Nar, Kuru Üzüm, Kuşturşusu (*Çimenturşusu, Kuzu Kulağı, Kırturşusu, Ekşikulak, Ebenekşisi, Ekşi ot, Dırşo, Ezeltere, Ekşice, Ekşilik, Ekşimik, Eğşikulak, Eğşimene, Oğlak kulağı, Şeytan kulağı, Turşu otu, Ekşicek, Ekşime, Tırsıka tırse, Ekşileme, Kuzum oğlağı, Ekşimcik, Ekşimenek, Ekşiotu, Evelik, Trışov, Katırcı kuzukulağı, Keçi sakalı, Keçe otu, Kemekulağı, Kızlaryemişi, Olabada*), Maydanoz Tohumu, Oğul Otu (*Melisa Otu, Limon Otu*), Mürver, Pancar Kökü, Pancar Turşusu, Pau D'arco Kabuğu, Pekmez (*Dut, Harnup, Üzüm*), Pembe Kantaron, Rezene Kökü, Rezene Tohumu, Salmanca (*Sirken, Aksirken, Sirken, Köpürgen otu, Selmo, Ak kazayağı, Cimel, Evlidaotu, Güllüotu, Küllümançar, Tavukotu, Dağ ıspanağı, Dağ pazısı, Sirkecen, Yabani ıspanak, Deli bambal, Deli sirken, Votana, Iştır, Kazayağı, Kazayak, Sirken otu, Sirkelen, Telce, Kursalık, Selmo, Telçe, Tellice, Oşkuran, Sılmık, Süpürge otu, Tel pancarı, Unluca, Votana*), Sarı Yonca (*Kokulu Yonca*), Semizotu (*Tohmahan*), Sığır Kuyruğu, Susam, Şeker Kamışı, Şirinbiyan (*Meyankökü, Meyan, Meyan kökü, Piyan, Bian, Biyan, Sus, Çuşne, Payam, Sus, Tatlı bıran, Piyon, Tatlıbian, Tatlımeyan*), Tere Tohumu, Tere Otu (*Aş penceri*), Tin Sabır (*Kaynana Dili, Frenk İnciri*), Un Kepeği, Yaban Armudu, Yaban Mersini, Yer Elması, Yonca (*Eşek Yoncası, Sarı yonca, Gayib otu, Koçboynuzu, Pire otu, Sarıtaş yoncası, Kokulu yonca, Kuş yoncası, Taş yoncası*), zencefil, Zerdeçal'dır.

Attârlar gebelerin geleneksel uygulamaları araştırıp öneri üzerine geldiklerini bildirmişlerdir. Kadınların anemiyi önlemeye yönelik geleneksel uygulamalarda en çok bitki çaylarını tükettikleri belirlenmiştir.

Sonuç ve Öneriler: Bu çalışma sonucunda Şanlıurfa'da yaşayan gebelerin anemiyi önlemek / tedavi etmek için Attârlara başvurarak çeşitli geleneksel uygulamalar yaptıkları saptanmıştır. Bitkiler ucuz maliyetleri ve sağlıklı olmalarının yanında birçok hastalığın tedavisinde de bitkilerden yararlanılmaktadır. Bitki türleri içerisinde hastalıkları önlemek, sağlığı sürdürmek

veya hastalıkları iyileştirmek için kullanılan bitkiler olarak tanımlanan tıbbi ve aromatik bitkilerden aynı zamanda besin takviyeleri, bitkisel çay, tat, çeşni olarak beslenmede faydalanılmaktadır. Bu bitkiler gebelik döneminde zararlı olabilmek anne ve fetüsün sağlığını olumsuz etkileyebilmektedirler. Doğum öncesi bakım hizmetlerinde geleneksel tedaviler konusunda gebelere eğitimler verilmeli, yanlış uygulamaların ana çocuk sağlığı açısından getirebileceği olumsuzlukları anlatılmalıdır.

KAYNAKÇA

1. ERSİN F., AKSOY Ş.: Şanlıurfa'da Bir Halk Hekimi 'Attar İsa'; Türkiye Klinikleri Journal of Medical Ethics-Law and History, 2004. 12(2), 87-91.
2. DİM, C. C., ONAH H. E.: The Prevalence of Anemia Among Pregnant Women at Booking in Enugu, South Eastern Nigeria; MedGenMed 2007, 9 (3).
3. SÖZERİ, C., CEVAHİR, R., ŞAHİN, S., SEMİZ, O.: Gebelerin Gebelik Süreci ile İlgili Bilgi ve Davranışları. Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi. 2006, 1 (2).
4. PEHLİVANOĞLU, F. B. (2008). Dr. Lütfi Kırdar Kartal Eğitim Araştırma Hastanesi Gebe Polikliniğine Başvuran Gebelerde Anemi Prevalansı ve Etiyolojisi. İstanbul.
5. GÜLERTAN YAVUZ S. Demir Eksikliği Anemisi Olan Kadın Hastalarda Oral Demir Tedavisinin Etkinliğinin Değerlendirilmesi. Uzmanlık Tezi. Haseki Eğitim Araştırma Hastanesi, 2008.
6. ERBAY, M. Ş., ANIL, S., & MELİKOĞLU, G. (2016). Plants used in traditional treatment against anemia in Turkey.